

Nadace O₂

m r š

...minimalizace šikany

MINIMALIZACE ŠIKANY

Opakované průzkumy posledních let potvrzují, že 40 % dětí základních škol se setkala se šikanou. Toto alarmující číslo a absence systémového řešení vedlo Nadaci O2 k zahájení tříletého pilotního projektu Minimalizace šikany, jehož cílem je předávat učitelům účinné nástroje pro práci se šikanou a následně snížit na školách výskyt šikany.

Brožura vám poskytne informace o průběhu realizace tohoto ojedinělého projektu a také odpověď na otázku, zda byl náš projekt úspěšný.

Minimalizace šikany

shrnutí pilotního projektu

2005 - 2007

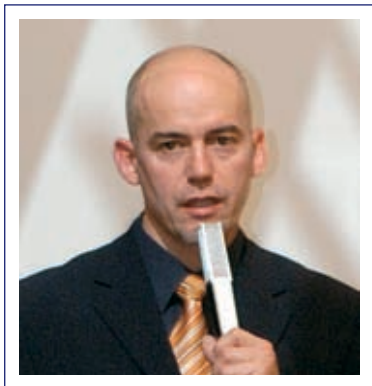
Šikana je problém komunikace

V roce 2004 nás oslovil Dr. Michal Kolář s žádostí o podporu první celostátní konference o šikanování. Netušila jsem, jak dlouhodobá a intenzivní spolupráce se z tohoto setkání vyvine. Konference v Olomouci tehdy doslova praskala ve švech. Zájem učitelů a dalších odborníků o toto téma byl obrovský. Zjistila jsem, že problematika šikanování je daleko složitější a komplexnější, než jsem si myslela. Tento pojem s sebou nese spoustu tabu a nesprávných vysvětlování. Týká se většiny škol. Šikana

zasahuje do života mnoha dětí i rodičů. Správní rada naší nadace osvědčenky dala zelenou celému tématu. **Rozhodli jsme se, že se pokusíme pomocí snižovat šikanování na školách a že pomůžeme těm, kteří ve škole často skrytě nesmírně trpí.** Že se pokusíme předat zkušenosti odborníků na toto téma učitelům základních škol, kteří mnohdy neví, kde hledat pomoc a jak šikanu mezi svými žáky potlačovat. A také že se pokusíme změnit vnímání veřejnosti. Například některé školy stále ještě hrdě prohlašují, že u nich šikanování není. Zhruba rok po setkání s Michalem jsme začali hledat partnera, který by nám pomohl s rozvojem systémovějšího programu pro školy. V té době jsem se vlastně úplně náhodou seznámila s bývalým ředitelem občanského sdružení Aisis. Název sdružení mi nic neříkal, ale ještě ze školy jsem znala jejich vzdělávací programy pro školy. Partner byl na světě. Chtěla bych poděkovat za obrovské úsilí a nesmírně obětavou práci na problematice šikanování Dr. Kolářovi, manažerskému přístupu Aisisu a také hluboké pomoci s vývojem MIŠ všem lektorům projektu. Děkuji také všem ředitelům a učitelům, kteří se s námi zapojili do boje se šikanou a přeji všem dětem otevřeně, lidské a stále se vzdělávající pedagogy. **Pokud použijeme příměr z boje s rakovinou, jsme ve fázi vyvinutého léku, který je otestovaný a následně je nutné ho učinit široce dostupným,** tedy informovat o jeho vzniku pedagogy a vedení škol, a na druhé straně rodiče, aby po své škole žádali aktivní zapojení do boje se šikanou. **Naše pomoc v této fázi nekončí...**

Mgr. Jitka Volková, výkonná ředitelka Nadace O2

Pokud problém neznáte, řešení vám připadá jednoduché

Když jsme na podzim r. 2004 ve skupině expertů, praktiků ze škol a zástupců donátora stavěli konstrukci projektu „**Minimalizace šikany**“, vše se zdálo být jednoduché. Jako u každého inovativního projektu si zpočátku nedovedete představit ani 10 % problémů, které budete řešit; změn, které budete provádět; objížděk a kompromisů, které absolvujete. V jednom jsme ale měli všichni jasno – chceme účinně pomoci školám snížit míru výskytu a závažnost projevů šikany.

Měli jsme jasno i v tom, že řešíme **problém univerzální**, který se týká všech škol, **závažný**, protože mnohdy způsobuje nevratné poškození integrity osobnosti, **neřešený**, protože učitelé nejsou koncepčně připravováni v průběhu studia na praktická řešení podobných krizových situací a navíc **tabuizovaný** – všechny zúčastněné strany mají přirozený vnitřní motiv celou věc skrývat. A tak chci podat po třech letech experimentování, testování, učení se, trénování, konzultování a měření tuto zprávu: **Máme lék na šikanu**. Lék má podobu programu, který když škola poctivě absolvuje, je schopná realizovat účinnou prevenci šikany, vidí a včas zachytává signály jejích projevů, dovede se účinně vypořádat s lehčími formami šikanování a vyžádat si adekvátní pomoc, pokud se situace dostane za hranici pedagogického řešení. Učitelé všech sedmnácti škol, které se pilotní fáze zúčastnily, mají spoustu často rozdílných zkušeností, v podstatném se ale shodují: řešení šikany není jednoduché.

Šikana jako projev spontánní agrese v každém z nás je neustále přítomná nemoc, kterou není možné vyléčit jednou provždy, ale můžeme jí předcházet a naučit se ji léčit. Dovolím si na závěr obrátit nadpis: **Pokud Vám řešení šikany připadá jednoduché, tak ještě problém neznáte...** a je třeba s pokorou začít u sebe. A k tomu Vám přeji hodně vnitřní síly.

Mgr. Milan Kotík, výkonný ředitel občanského sdružení Aisis

Šikana a jak jí čelit z pohledu ministerstva školství

Šikana je problém, který vážně ohrožuje fyzické i duševní zdraví mladého člověka a má velmi vážné dopady i na „zdraví“ celých tříd a škol. Dříve či později se s ním setká v podstatě každá škola a každý pedagog, jde jen o to, zda se jedná ze strany pedagogů o setkání vědomé, což je první předpoklad správné reakce.

MŠMT má svůj díl odpovědnosti za to, co se ve školách děje a za to, že školy jsou prostředím, které lidského ducha kultivuje, nikoli ohrožuje nebo ničí. Odtud pramení naše povinnost se hrozbami sociální patologie ve školách zabývat.

Na vzniku šikany má samozřejmě podíl celá řada faktorů. Některé jsou z pozice ministerstva jako ústředního orgánu ovlivnitelné více, některé méně a některé vůbec ne. MŠMT se problematikou šikanování zabývá dlouhodobě a zařazuje ji do aktivit souvisejících s celkovou prevencí sociálně patologických jevů. **V nových kurikulárních dokumentech se klade důraz na osobnostně sociální výchovu, klíčové kompetence a výchovu ke zdraví** – to vše jsou témata, která jsou ve své podstatě propojena s preventivním působením školy: díky důrazům na tyto nové cíle se celková pozornost obrací ke zcela zásadním otázkám – jakými dovednostmi a postoji mají být žáci vybaveni. Cílem působení v oblasti prevence je dítě odpovědné za vlastní chování a způsob života v míře přiměřené jeho věku, s posílenou duševní odolností vůči stresu, negativním zážitkům a vlivům, schopné dělat samostatná rozhodnutí, ale také dítě schopné empatie vůči druhým. Za tímto účelem musí být vybaveno přiměřenými sociálně psychologickými dovednostmi, aby bylo schopné problémy řešit, případně schopné nalézt pomoc při řešení problémů.

Současně s reformou školství v posledních letech přichází také klíčová věc – důraz na celkovou atmosféru školy, na klima školy a třídy. **Vytváření pozitivní atmosféry ve škole patří k nejdůležitějším preventivním faktorům a souvisí samozřejmě s nastavením vztahů mezi žáky a učiteli, žáky navzájem, ale i mezi učiteli navzájem.** Na utváření atmosféry školy se podílí celá řada různých faktorů, ale zaměření vzdělávací politiky na tyto faktory nelze opomíjet, jinak nemůže být naše snaha o omezení sociální patologie úspěšná.

Existující výzkumy z posledních let napovídají, že problém šikany je závažný a rozšířený. Oproti jiným projevům sociální patologie je možná nebezpečnější proto, že není jednoznačně vnímán všemi zúčastněnými a že je daleko skrytější. MŠMT vydalo v roce 2000 metodický pokyn, který platí již prakticky 7 roků a který se speciálně zabývá prevencí a řešením šikanování mezi žáky. Tento metodický pokyn poprvé pojal problematiku komplexně a poskytl školám dobrou orientaci v problematice. **Jedna věc je ovšem přijmout metodický pokyn, druhá – uvést jej do praxe, resp. zajistit jeho důslednou aplikaci.**

Patrně nejvýznamnější faktor, který může působit ve prospěch omezení šikanování, je dobrá připravenost pedagogů – jejich vysoká profesionalita, umožňující kvalifikované přístupy k řešení problémů a k preventivním aktivitám. Zdá se, že absolventi fakult vzdělávajících učitele, přicházejí do praxe s nedostatečnými kompetencemi v této oblasti. Proto bude patřit ke snahám MŠMT působení na fakulty. Při vytváření standardu učitelovy kvalifikace se musíme pokusit definovat jeho dovednosti i v této oblasti.

Vzdělávání učitelů považujeme za zásadní, a to jak vzdělávání kvalifikační, tak i další, ke kterému dochází během jejich působení ve školách. V konkrétní situaci ve škole, kdy je nejdůležitější šikanu rozpoznat, správně na ni zareagovat, umět podniknout zcela konkrétní kroky, pomůže učiteli jen dobrá znalost problematiky a výcvik v řešení problému. V současné době je u nás další vzdělávání pedagogů sice povinné obecně, ale nikdo neurčuje, která témata jsou neopominutelná, což je možná škoda. **Je to tudíž dnes zcela na řediteli školy, aby zajistil základní proškolení celého pedagogického sboru a nespoléhal buď na to, že učitel zareaguje intuitivně nebo dokonce na to, že šikana není problém „jeho“ školy.**

Šikana ovlivňuje život ve škole a hlavně výchovu dětí možná více, než si chceme připustit. Nejde jen o samotného postiženého jedince, který se stává terčem ubližování, existuje zde zhoubný vliv na celou skupinu ve třídě a leckdy i v celé škole. Nesprávná řešení mohou již ve zcela malých dětech zanechávat hlubokou nedůvěru v právo a spravedlnost a ve schopnosti těch, kteří mají za úkol je zajišťovat. Toto vědomí si s sebou nesou do dospělosti a tomu bychom měli ze všech sil bránit.

RNDr. Jindřich Kitzberger, náměstek ministra
skupina všeobecného, odborného a dalšího vzdělávání

Co je to MIŠ

MIŠ je zkratka prvního projektu v České republice, který se snaží nalézt systémové řešení celospolečenského problému zvaného „šikana“.

Celý název **Minimalizace šikany** vyjadřuje přesvědčení tvůrců projektu, že četnost a závažnost výskytu šikany na školách lze promyšleným a systematickým přístupem výrazně ovlivňovat – minimalizovat.

Vznik projektu iniciovala a financuje Nadace O2 (dříve Nadace Eurotel). Jeho realizaci zajišťuje občanské sdružení Aisis, specializované na obecně prospěšné a vzdělávací programy (např. Dokážu to?, Škola pro všechny, Bez bariér a další).

Jeho odborným garantem a konzultantem je etoped a psychoterapeut **Dr. Michal Kolář**, autor knih Skrytý svět šikanování ve školách a Bolest šikanování, který se řešením šikanování zabývá již 25 let. Problematiku školního násilí přednáší na vysokých školách, spolupracuje s Mezinárodní a Evropskou observatoří školního násilí, Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky a dalšími organizacemi.

Projekt byl zahájen 30. srpna 2005 a ukončen 31. prosince 2007.

Co je to šikana

O školní šikaně mluvíme tehdy, **pokud jeden nebo více žáků úmyslně, často opakovaně, týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky** a používá k tomu fyzickou i psychickou agresi a manipulaci.

Typy a formy šikany

1. Zraňování izolací, oklikou a „uměleckými výtvary“
2. Násilné a manipulativní příkazy
3. Krádeže, ničení věcí a manipulace s nimi
4. Slovní agrese a zastrašování zbraněmi
5. Fyzická agrese a používání zbraní

Výzkumy prokázaly, že výskyt šikanování na školách má epidemický rozměr. Zčásti je uvedený stav ovlivněn nepřípravou pedagogů tento destruktivní fenomén řešit.

Hlavní cíle projektu

Cílem tříletého projektu Minimalizace šikany bylo systémově a ve větším měřítku zavést Speciální program proti šikaně, jehož autorem je Dr. Michal Kolář. Testování a vyladování účinnosti bylo prováděno na reprezentativním vzorku 17 vybraných škol tak, aby byly tyto metody následně využitelné na kterékoliv škole v ČR.

Základní principy projektu

Projekt klade důraz na:

- postupné nastartování procesů tvorby bezpečného prostředí ve školách
- dlouhodobé vzdělávání celých učitelských týmů
- následnou podporu zavádění změn přímo ve školách prostřednictvím spolupráce s odborníky na šikanu, osobnostní rozvoj dětí a bezpečné školní klima

Jednotlivé etapy projektu

- výběr škol do projektu
- vyškolení a certifikace 12 členného lektorského a konzultačního týmu
- diagnostika výskytu šikany na školách formou dotazníkového šetření
- realizace Speciálního programu proti šikaně (proškolení pedagogů ve čtyřech vzdělávacích modulech formou víkendových dílen zaměřených na bezpečné klima ve škole, kulturu otevřené komunikace a na účinné a bezpečné řešení počátečních i pokročilých šikan, včetně vytvoření vlastního speciálního programu proti šikanování)
- vytvoření krizových scénářů jednotlivých škol pro případ podezření nebo výskytu šikany
- systematická práce konzultanta se školou (pedagogickým sborem)
- pracovní setkání ředitelů škol, vzájemné výměny zkušeností
- následné dotazníkové šetření mezi žáky na školách
- test efektivity vzdělávací části programu, zmapování úrovně vědomostí a postojů účastníků projektu
- dokončení metodiky tak, aby ji bylo možno předat dalším školám
- vytvoření programu pro vzdělávání lektorů
- konference na téma Minimalizace šikany
- vyhodnocení projektu

Základní údaje o školách zapojených do projektu

Vzhledem k tomu, že zájem škol převyšoval počet nabízených míst, byly přednostně vybrány školy, které samy aktivně budují sociálně bezpečné prostředí (klíma).

Pilotní školy zapojené v 1. etapě projektu:

- Základní škola Josefa Bublíka, Bánov
- Základní a mateřská škola Chraštica
- Základní škola Kostelec na Hané
- Základní škola J. A. Komenského, Lysá nad Labem
- Základní škola Hanspaulka, Praha
- Základní škola Prušánky
- Základní a mateřská škola Boženy Němcové, Přerov
- Základní škola Slatiňany
- Základní škola Velké Němčice

Pilotní školy zapojené ve 2. etapě projektu:

- Základní a mateřská škola Chanovice
- Základní škola Na Šumavě, Jablonec nad Nisou
- Základní a mateřská škola Norská, Kladno
- Základní škola Kraslice
- Základní škola Moravské Budějovice
- Základní škola Rodinná, Plzeň
- Základní škola K cihelně, Praha – Satalice
- Základní škola Strážnice

Projekt Minimalizace šikany v číslech

- 12 certifikovaných lektorů
- 17 pilotních škol
- 205 pedagogů zapojených přímo do projektu
- cca 300 pedagogů ovlivněných kolegy zapojenými do projektu
- cca 4000 žáků navštěvujících školy zapojené do projektu
- 72 hodin vzdělávání pro každého účastníka projektu
- 4 měsíce spolupráce odborných konzultantů s pedagogickými sbory na všech školách zapojených do projektu

Co očekávali od projektu pedagogové

- Bližší informace týkající se agresivity dětí
- Vysvětlení původů, motivací, principů chování, které při šikaně působí
- Návod, jak rozpoznat co šikana je a co není, příklady k navození situace
- Určení hranice mezi škádlením a šikanou
- Příběhy a situace, které se staly, jak k nim došlo, jak byly vyřešeny, jak správně postupovat
- Postup při odhalování šikany, konkrétní nácvik chování při jejím zjištění
- Aplikace technik „první pomoci“
- Jaké jsou nejčastější chyby při řešení případů šikany, čeho se vyvarovat
- Jak diagnostikovat třídu – příklady z praxe
- Konkrétní návody a metody jak tvořit bezpečné klima ve třídě
- Propojit teorii s praxí
- Jak řešit šikanu s rodiči
- Jak jednat s oběťmi šikany a chránit jejich soukromí
- Jak zvýšit citlivost na „signály“ šikany, jak rozpoznat „role“ ve skupině
- Jak řešit problém přezdívek, které jsou dětem nepříjemné
- Konkrétní případy, řešení a hodnocení navrhovaných řešení
- Různé způsoby, jak se vypořádat s problémem v modelové situaci
- Prohlubovat své vědomosti a dovednosti při týmové práci
- Zkusit si práci v terénu
- Osvojit si strategii vyšetřování, diagnostiku, sociometrii
- Dozvědět se, jak se šikana řeší na jiných školách
- Mít možnost řešit s odborníky a kolegy odjinud problémy z vlastní třídy
- Jak dělat prevenci – stručně, jasně, od základů
- Dozvědět se o možnostech sankcí vůči těm, kteří šikanují
- Pohled na jednotlivé situace z právního hlediska
- Setkání s odborníky se zkušenostmi v této oblasti (speciální pedagog, psycholog, psychiatr, policista, právník)
- Více her, více vysvětlovat jak která hra souvisí se šikanou, kdy se dá použít, kdy ne, co je u ní důležité...
- Co nejvíc o mezilidských vztazích
- Jak reagovat na problémovou třídu
- Jak pracovat s agresory, jak správně reagovat na agresí
- Zlepšit komunikaci, nácvik rozhovorů
- Naučit se techniku parafrázování při jednání s rodiči

Z autoevaluačních dotazníků účastníků projektu

Šikanování nebo škádlení?

Jaký je rozdíl mezi šikanováním a škádlením? Vnitřní rozdíl je veliký. Jestliže svého kamaráda škádlím, tak očekávám, že to bude legrace nejen pro mě, ale i pro něj. Ale když vidím, že to jako legraci nebere, že je zraněný, pak pocítím lítost a omluvím se mu. U šikany je to obráceně. Agresor chce druhému ublížit, chce ho ranit. A má z toho radost. Nejenom, že se mu neomluví, ale své chování opakuje. A většinou násilí stupňuje.

Ještě bych měl doplnit jednu důležitou věc. Když někdo někoho škádlí a on mu jasně řekne, aby toho nechal, tak to musí respektovat. Jinak se jedná o porušování práva druhého člověka. A to má už k šikanování blízko. **Naše práva končí tam, kde začínají práva druhého.**

Abychom dokázali tyto dva fenomény rozlišit v praxi, je potřeba, aby znal kromě jiného několik vrstev speciální teorie šikanování, měl zkušenosti s řešením násilí mezi vrstevníky a byl morálně inteligentní.

Michal Kolář

Definice šikany

Při vyšetřování školního šikánování bývá jedním z velkých problémů nejednotnost názorů na to, co je a co není šikana. Dohadování mezi žáky, pedagogy a rodiči o tom, zda vyšetřovaný problém je možno označit za šikanu či nikoliv, představuje ve vyšetřování často zbytečně velkou časovou ztrátu.

Stanovení definice šikany, kterou budou akceptovat učitelé, rodiče i žáci a její zveřejnění (např. zařazením do přílohy školního řádu nebo uvedením ve Školním preventivním programu) **velmi usnadní situaci v případě vyšetřování.**

Metodický pokyn* ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikánování mezi žáky škol a školských zařízení Č.j. 28 275/2000-22 článek 1, odst. (1) definuje šikanu takto:

„Šikánování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrožit nebo zastrašovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní či jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví.“

Právní praxe

Platná právní úprava pojem „šikánování“ – „šikana“ nepoužívá, nicméně s ním pracuje jak na úrovni zahájení trestního řízení, tak na úrovni státního zastupitelství nebo bývá odůvodněním rozsudku. Právní praxe za šikanu obvykle považuje takové úmyslné jednání, které je namířeno proti jinému člověku a které útočí na jeho lidskou důstojnost. Rozhodující v tomto případě nebývá to, jestli útoky mají verbální nebo fyzickou podobu, ale právě úmysl – bezprostřední konání, anebo naopak nekonání.

*Metodický pokyn není závazným, ale pouze doporučujícím textem.

První stádium šikanování: Zrod ostrakismu

Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen skupiny necítí dobře. Je neoblíben a není uznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod. Tato situace je již zárodečnou podobou šikanování a obsahuje riziko dalšího negativního vývoje.

„Stres“, jak ho namaloval žák 9. třídy

Druhé stádium: Fyzická agrese a přitvrzování manipulace

V zátěžových situacích, kdy ve skupině stoupá napětí, začnou ostrakizovaní žáci sloužit jako hromosvod. Spolužáci si na nich odreagovávají nepříjemné pocity například z očekávané těžké písemné práce, z konfliktu s učitelem nebo prostě jen z toho, že chození do školy je obtěžuje. Manipulace se přitvrzuje a objevují se první náznaky fyzické agrese.

Třetí stádium (klíčový moment): Vytvoření jádra

Vytváří se skupina agresorů, „úderné jádro“. Tito šířitelé „viru“ začnou spolupracovat a systematicky, nikoliv již pouze náhodně, šikanovat nevhodnější oběti. V počátku se stávají jejich oběťmi ti, kteří jsou už osvědčeným objektem ostrakizování. Jde o žáky, kteří jsou v hierarchii nejnižší, tedy ti „slabí“.

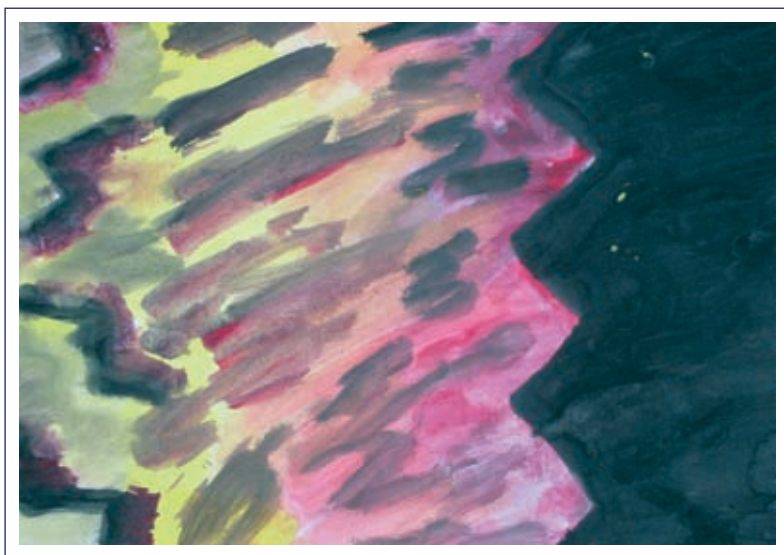
„Bolest“, jak ji namaloval žák 9. třídy

Čtvrté stádium: Většina přijímá normy

Normy agresorů jsou přijaty většinou třídy a stanou se nepsaným zákonem. V této době získává neformální tlak ke konformitě novou dynamiku a málokdo se mu dokáže postavit. U členů „virem“ přemožené skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná vůdcům. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě – aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.

Páté stádium: Totalita neboli dokonalá šikana

Násilí jako normu přijímají všichni členové třídy. Šikanování se stává skupinovým programem. Obrazně řečeno nastává éra „vykořisťování“. Žáci jsou rozděleni na dvě sorty lidí, které je možno pro přehlednost označit jako „otrokáře“ a „otroky“. Jedni mají všechna práva, ti druzí nemají práva žádná.

„Hněv“, jak ho namaloval žák 9. třídy

Na řešení pokročilého stádia kriminální šikany musí spolupracovat více odborníků: třídní učitel, výchovný poradce nebo školní preventista, **ředitel školy, specialista na problematiku šikanování** ze servisního zařízení: pedagogicko psychologické poradny, střediska výchovné péče, OS Společenství proti šikaně apod., **policista** (nejlépe odborník zaměřený na problematiku kriminality mládeže), **sociální kurátor**. Zatím je koordinovaný postup uvedených odborníků výjimkou.

Michal Kolář

Typy iniciátorů šikanování

Z praktického diagnosticko-nápravného hlediska zaznamenal Dr. Michal Kolář významnější výskyt tří typů agresorů – iniciátorů šikanování:

1. typ

Hrubý, primitivní, impulsivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy – narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností.

Vnější forma šikanování

Šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních.

Specifika rodinné výchovy

Častý výskyt agrese a brutality rodičů. Jako by agresori násilí vraceli nebo ho napodobovali.

2. typ

Velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými tendencemi v sexuálním smyslu.

Vnější forma šikanování

Násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků.

Specifika rodinné výchovy

Časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky.

3. typ

„Srandista“, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídka oblíbený a vlivný.

Vnější forma šikanování

Šikanuje pro pobavení sebe i ostatních. Patrná snaha vypíchnout „humorné“ a „zábavné“ stránky.

Specifika rodinné výchovy

Nebyla zaznamenána významnější specifika. Pouze v obecnější rovině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině.

Chování, vztahy a celková atmosféra při počátečním a pokročilém stádiu šikanování podle Dr. M. Koláře
Jak se oběti chovají a jak odpovídají?

Počáteční stádium	Pokročilé stádium
Poměrně otevřeně mluví o tom, co se jim stalo a kdo je šikanoval.	Je patrná ustrašenost. Nechtějí prozradit, kdo jim ublížil. Někdy zdůvodňují své zranění bizarním způsobem.

Jak spolupracují svědkové?

Počáteční stádium	Pokročilé stádium
Vyjadřují nesouhlas se šikanováním a bez většího strachu vypovídají.	Odmítají vypovídat. Tvrdí, že nic neviděli a neslyšeli. Občas přiznávají, že nesmějí nic říct, protože by měli peklo. Případné výpovědi působí podezřele.

Jak se svědkové vztahují k podezřelým agresorům?

Počáteční stádium	Pokročilé stádium
Násilí nepopírají a vyjadřují vůči němu své výhrady.	Násilí bagatelizují nebo ho popírají.

Jak se o konkrétním násilí vyjadřují ostatní členové skupiny?

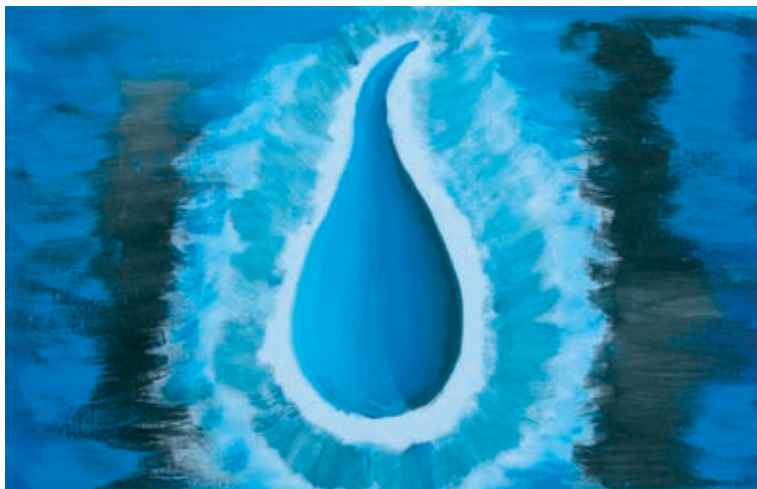
Počáteční stádium	Pokročilé stádium
Projevují soucit s obětí. Ublížování slabším považují za neférové.	Oběť je kritizována a znevažována. Často je obviněna, že si to vlastně způsobila sama.

Jak se oběti chovají a jak odpovídají?

Počáteční stádium	Pokročilé stádium
Agresori nejsou vnímáni jednoznačně pozitivně, ale diferencovaně. Jejich okolí se to nebojí vyjádřit.	Oceňují, chválí, brání agresory, případně pro ně hledají polehčující okolnosti.

Jaká je atmosféra ve skupině?

Počáteční stádium	Pokročilé stádium
Malá soudržnost, nespolupráce, omezená, „pokulhávající“ svoboda projevu a názoru. Atmosféra je však stále ještě „živá“.	Těžká atmosféra strachu, napětí a nesvobody. „Špatně se tu dýchá“.

„Smutek“, jak ho namaloval žák 9. třídy

Skutkové podstaty trestných činů

Šikana může naplnit skutkovou podstatu řady trestných činů:

Vydírání (§ 235 tr.z.)

Poškozený (oběť) je pod pohrůzkou násilí nebo násilím nucen k nějakému úkonu („Doneseš peníze nebo tě zmlátíme“, „Udělej padesát kliků nebo ti zlomím ruku“, „Lehni si na zem, nebo tě příště zkopu ještě víc“).

Omezování osobní svobody (§ 231 tr.z.)

Bránění ve volném pohybu (přivazování k topení, k židli, zavírání na záchodě apod.).

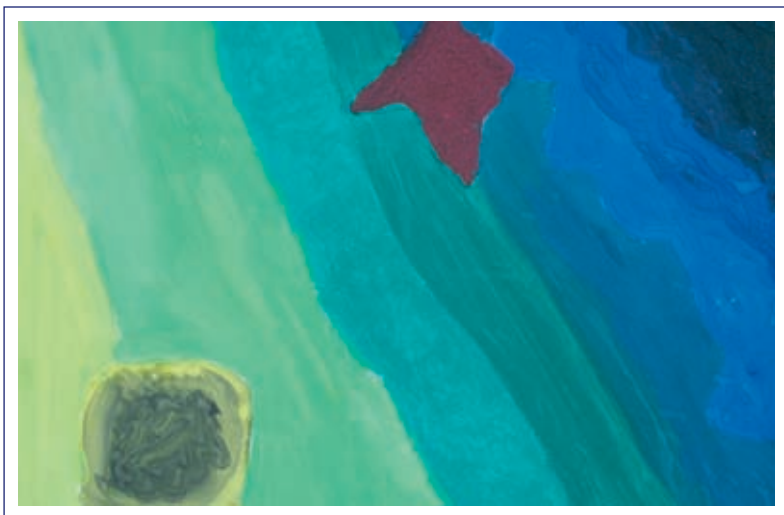
Útisk (§ 237 tr.z.)

Pokud někdo jiného nutí, zneužíváje přitom jeho tísně nebo závislosti, aby něco konal, opominul nebo trpěl.

Ublížení na zdraví (§ 221 tr.z.)

Loupež (§ 234 tr.z.)

Násilné jednání s úmyslem zmocnit se věcí oběti. K naplnění skutkové podstaty stačí i výhrůzka takovým násilím („Dej sem ten mobil, nebo tě...“).

„Strach“, jak ho namaloval žák 9. třídy

Krádež (§ 247 tr.z.)

Neoprávněné užívání cizí věci (§ 249 tr.z.)

Poškozování cizí věci (§ 257 tr.z.)

Ničení oblečení, osobních věcí apod.

Pohlavní zneužívání, znásilnění (§ 242, 241 tr.z.)

Projevy sexuálního šikanování.

Kuplířství (§ 204 tr. z.)

Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci

(§ 196, 197a tr.z.)

Hanobení národa, rasy a přesvědčení (§ 198 tr.z.)

Pomluva (§ 206 tr.z.)

Podpora a propagace hnutí směřujících k potlačení práv a svobod člověka (§ 260 tr.z.)

Vražda (§ 219 tr.z.)

„Poslední pocit (smrt)”, jak jej namaloval žák 9. třídy

Základní povinnosti obcí v přímé i přenesené působnosti

Je-li obec zřizovatelem školy, zřizuje ji podle zákona č. 359/1999 Sb.

Obecní úřad je povinen podle § 10:

- (1) (a) vyhledávat děti uvedené v § 6, odst. 1
  - (b) působit na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti
  - (c) projednat s rodiči odstranění nedostatků ve výchově dítěte
  - (d) projednat s dítětem nedostatky v jeho chování
- (2) obec v samostatné působnosti a kraj v samostatné působnosti vytvářejí předpoklady pro kulturní, sportovní, jinou zájmovou a vzdělávací činnost dětí

Povinnosti obcí s rozšířenou působností

Sledují nepříznivé vlivy a činí opatření podle zákona č. 359/1999 Sb.

Obecní úřad s rozšířenou působností je povinen podle § 10:

- (3) (a) sledovat nepříznivé vlivy působící na děti a zjišťovat příčiny jejich vzniku
- (b) činit opatření k omezení působení nepříznivých vlivů na děti

Poradenská činnost obcí s rozšířenou působností (§ 11):

- (1) (a) pomáhá rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě
- (b) poskytuje nebo zprostředkovává rodičům poradenství při výchově a vzdělávání dítěte
- (c) pořádá v rámci poradenské činnosti přednášky a kurzy zaměřené na řešení výchovných, sociálních a jiných problémů souvisejících s péčí o dítě a jeho výchovu

---

Právní aspekty školního násilí (Povinnosti škol podle zákona č. 561/2004 Sb., základní povinnosti obcí a základní povinnosti rodiny) jsou čerpány z materiálů Michaely Veselé z občanského sdružení Společně k bezpečí.

Základní povinnosti rodiny

Rodina je povinna posílat dítě do školy podle Školského zákona, § 22 (3)

- (a) zákonní zástupci jsou povinni zajistit, aby žák docházel řádně do školy
- (b) na vyzvání ředitele se osobně zúčastnit projednávání závažných otázek
- (c) informovat školu o ... jiných závažných skutečnostech, které by mohly mít vliv na průběh vzdělávání

Rodina má právo podle Školského zákona, § 21, odst. 1 (f) na informace a poradenskou pomoc školy nebo školského zařízení v záležitostech týkajících se vzdělávání podle tohoto zákona.

Dozor a dohled

Rodiče jsou povinni (podle zákona 94/1963 Sb., § 31, odst. 2) důsledně chránit zájmy dítěte, řídit jeho jednání a vykonávat nad ním dohled odpovídající stupni jeho vývoje. Mají právo užít přiměřených výchovných prostředků tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.

Zanedbání dozoru a dohledu

Přestupku se podle zákona 200/1990 Sb., § 28 (1) dopustí ten, kdo

- (c) ponechá nezletilé dítě bez náležitého dozoru přiměřeného jeho věku, rozumové vyspělosti... a tím je vystaví nebezpečí vážné újmy na zdraví
- (d) ponechá nezletilé dítě bez náležitého dozoru přiměřeného jeho věku, rozumové vyspělosti..., a v důsledku toho dítě způsobí újmu na zdraví jiné osobě nebo škodu na cizím majetku nikoli nepatrnou

Ohrožení výchovy mládeže podle zákona 140/1961 Sb., § 217 (1) se dopustí ten, kdo vydá, byť z nedbalosti, osobu mladší než 18 let nebezpečí zpustnutí tím, že

- (a) svádí ji k zahálčivému nebo nemravnému životu
- (b) umožňuje jí vést zahálčivý nebo nemravný život
- (c) závažným způsobem poruší svou povinnost pečovat o osobu mladší 18 let (viník může být potrestán odnětím svobody až na dvě léta)

Povinnosti škol podle zákona č. 561/2004 Sb.

Ochrana zdraví a bezpečnosti (§ 29)

- Škola je povinna vytvářet podmínky pro předcházení sociálně patologickým jevům.
- Škola je povinna zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí.
- Škola je povinna poskytovat dětem nezbytné informace nutné k zajištění jejich bezpečnosti a ochrany.
- Škola je povinna vést evidenci úrazů a zasílat jejich záznam na příslušné instituce.

Povinnosti škol podle zákona č. 359/1999 Sb., § 10

(4) Státní orgány, pověřené osoby, **školy, školská zařízení...** popřípadě další zařízení určená pro děti **jsou povinny oznámit obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností skutečnosti, které nasvědčují tomu, že jde o děti uvedené v § 6** odst. 1*, a to bez zbytečného odkladu, jakmile se o takové skutečnosti dozví.

*§ 6 (1) Sociálně právní ochrana se zaměřuje zejména na tyto děti:

(c) **kteřé vedou zahálčivý nebo nemravný život** spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nepracují, i když nemají dostatečný zdroj obživy, **požívají alkohol nebo návykové látky, žijí se prostitutcí, spáchaly t.č. opakovaně nebo soustavně páchají přestupky nebo jinak ohrožují občanské soužití.**

Povinnosti škol podle Vyhlášky 72/2005, § 7

(1) Ředitel školy zabezpečuje poskytování poradenských služeb ve škole zpravidla výchovným poradcem a školním metodikem prevence, kteří spolupracují zejména s třídními učiteli.

(2) Ve škole jsou zajišťovány poradenské služby zaměřené na:

- (a) prevenci školní neúspěšnosti
- (b) primární prevenci společensko patologických jevů

Odpovědnost pedagogických pracovníků a ředitele školy

Pedagogičtí pracovníci stejně jako ředitel školy nesou odpovědnost za chování žáků probíhající během výuky, ale i o přestávkách. Jinak řečeno mají odpovědnost po celou dobu, kdy je žák svěřen jejich dočasnému dozoru (od vstupu do školy až po její opuštění, ale např. i při různých výletech, exkurzích apod.).

Odpovědnost pedagogických pracovníků je stanovena v § 27 nařízení vlády č. 108/1994, kterým se provádí Zákoník práce a některé další zákony, dále čl. 8 Pracovního řádu pro zaměstnance škol a školských zařízení.

Dozor a dohled

Školy jsou povinny vykonávat nad žáky dohled a dozor – a to s přihlédnutím ke konkrétním podmínkám školy, věku žáků atd.

- Dozor je konán ve škole před vyučováním, po vyučování, o přestávkách mezi dvěma vyučovacími hodinami, podle potřeby při přechodu z jedné budovy do druhé (jídelny, družiny apod.). Rozvrh dozoru stanoví ředitel.
- Dozor ve škole začíná 15 minut před začátkem dopoledního nebo odpoledního vyučování a končí odchodem žáků.
- Při akcích mimo školu začíná dozor 15 minut před srazem na určeném místě a končí na určeném místě.
- Dozor konají pedagogičtí pracovníci nebo jiné zletilé osoby, pokud to s nimi bylo dohodnuto (poučení, písemný záznam).
- Pedagogičtí pracovníci konají dozor podle pokynů i mimo školu (jídelna, praxe, kurzy, exkurze, soutěže apod.).
- V případě výletu, ŠVP apod. (tedy mimo školu) jsou žáci seznámeni s režimem a nočním klidem. Vedoucí rozhodne o způsobu provádění dohledu v noci.
- Zvláštní pravidla se vztahují na náročnější akce (plavání, lyžování, „vodu“, zájezdy apod.).

Aktivity v projektu

Není toho málo, co je třeba vědět ke správnému porozumění problematice šikanování, nebylo toho málo, co učitelé pilotních škol absolvovali.

Čím prošly všechny pilotní školy – klíčové etapy projektu

1. Úvodní měření:

- dotazník s tématem šikanování vyplnili s nezávislým tazatelem všichni žáci 2.stupně při vstupu školy do projektu; vyhodnocením dotazníků byl zjištěn výskyt šikany v jednotlivých třídách, výsledky byly sděleny vedení škol na posledním semináři před zahájením 4 měsíční etapy konzultací
- znalostní dotazník na téma šikana vyplnili všichni učitelé na prvním a znovu na posledním semináři; porovnáním výsledků byla zjištěna rozdílná úroveň znalostí před vzděláváním a po něm

2. Vzdělávací semináře: tým učitelů z každé školy absolvoval 4 víkendové semináře, během 1. – 3. semináře byli ve skupinách učitelé z různých škol a ředitelé se zástupci byli ve skupině pohromadě. Na čtvrtý seminář se učitelé z každé školy sešli se svým vedením a lektorem – konzultantem a připravovali se na konkrétní kroky na škole

3. Konzultace: hned po posledním semináři začaly 4 měsíce konzultací, kdy lektor – konzultant jezdil na „svou“ školu a pomáhal při zavádění změn a novinek do školní praxe (jde o zavádění vlastních školních speciálních programů proti šikanování)

4. Závěrečné měření:

- stejný znalostní dotazník na téma šikana vyplnili všichni učitelé znovu na posledním semináři; porovnáním výsledků byl zjištěn rozdílná úroveň znalostí před vzděláváním a po něm
- dotazník s tématem šikanování vyplnili s nezávislým tazatelem všichni žáci 2.stupně znovu s časovým odstupem po konzultačním období; porovnáním vyhodnocených dotazníků byly zjištěny změny ve výskytu šikany v jednotlivých třídách

Podrobněji o aktivitách v dalších kapitolách.

Vzdělávání pedagogů

Jen sebrané učitelské týmy mohou vytvořit ve škole příznivé sociální klima, které je základní podmínkou účinného řešení šikany i její prevence. Proto byla základní podmínkou pro zařazení školy do pilotního projektu Minimalizace šikany účast 10-12 pedagogů ve vzdělávacím cyklu.

Cílem vzdělávání bylo poskytnout pedagogům během čtyř víkendových vzdělávacích modulů dostatek informací, aby dokázali mimo jiné:

- rozeznat šikany od běžného dětského škádlení
- správně diagnostikovat, o jaké stádium šikany se jedná, a zda se jedná o běžnou nebo neobvyklou formu šikany
- poskytnout první pomoc při počátečních stádiích šikany
- vyšetřit skutečnou podstatu toho, co se stalo (vést rozhovor s obětí, agresorem i jejich rodiči)
- pracovat se třídou, ve které k šikaně došlo
- vytvořit krizový scénář pro případ odhalení pokročilých stádií šikany
- vytvořit speciální preventivní program atd.

Úvodní měření výskytu šikany na školách

V počáteční fázi projektu proběhlo dotazníkové šetření, jehož se zúčastnilo 1358 žáků. Výsledek?

Celkem 40 % žáků uvedlo, že byli ve škole šikanováni, přes 44 % žáků uvedlo, že byli svědkem šikany.

Nejčastějšími formami šikany jsou posmívání, pomluvy a nadávky.

Fyzickou šikanou trpí nejméně každý desátý žák, 21 % žáků je šikanováno každý den.

Nejčastějšími formami fyzické šikany jsou fackování, kopání či rány pěstí.

Nejčastěji je agresor jeden (34 %) či dva (24 %), častěji šikanují chlapci (68 %) než dívky (20 %).

Nejčastěji pomohli šikanovanému:

- třídní učitelka (25 %)
- kamarádi (25 %)
- rodiče (12 %)

Ve více než pětině případů (21 %) nepomohl šikanovanému nikdo.

Šikanovaní žáci se nejčastěji svěřují kamarádům (45 %) a rodičům (39 %).

Vysoký výskyt šikany na českých školách (okolo 40 %) potvrdily také výzkumy, které proběhly v letech 1999 a 2001. Průzkumy byly provedeny různými týmy podle odlišných metodik.

V druhé polovině roku 2001 proběhl celonárodní výzkum výskytu šikanování na základních školách. Šetření ukázalo, že je v ČR šikanováno přibližně 41 % žáků (Havlíková-Kolář, 2001).

Výsledek koresponduje s mezinárodním výzkumem, který provedli naši přední výzkumníci z oblasti zdravotnictví: Rážová, Czemy, Provazníková, Sovinová (1999). Prostřednictvím své metodiky zjistili, že obětí šikany se stává přibližně 36,8 % žáků.

Úroveň vědomostí o šikaně – pedagogové

Mnoho ředitelů není ochotno existenci šikany ve své škole připustit. Mnoho učitelů ji ve své třídě nevidí. A ti, kteří mají dobrou vůli, nejsou většinou odborně připraveni šikanu rozpoznat a řešit ji.

To potvrdily i výsledky úvodního dotazníkového šetření na školách přihlášených do projektu Minimalizace šikany.

Dotazník zaměřený na pedagogy zkoumal:

- úroveň jejich teoretických znalostí o problematice šikany
- postoje, které k šikaně zaujímají
- závažnost, kterou šikaně na vlastní škole přikládají
- jejich schopnost rozpoznat příznaky šikany
- jejich připravenost na odhalení šikany v rámci třídy/školy
- jejich dovednost správným způsobem řešit konkrétní případy šikany

Pedagogové měli například za úkol popsat, jaké kroky by podnikli, kdyby měli podezření na šikanu ve své třídě.

Před absolvováním projektu Minimalizace šikany dokázalo správně odpovědět pouze 7 % pedagogů. Částečně správně (popsané řešení není zcela bezpečné a je účinné jen v některých případech*) odpovědělo 16 % dotazovaných.

Všichni ostatní – to znamená 71 % respondentů se dopustilo hrubých a závažných chyb u základního diagnostického postupu.

Zjednodušeně řečeno – ve snaze pomoci by více ublížili než pomohli.

Na otázku, jak by měl podle nich vypadat krizový scénář při výbuchu brutálního skupinového násilí tzv. „školní lynčování“ odpovědělo před absolvováním projektu MIŠ celých 93 % respondentů špatně nebo neodpovědělo vůbec, 5 % odpovědělo částečně správně a pouze 2 % pedagogů odpověděla správně.

*Za částečně správný je považován postup, který je převážně pomáhající, přesto však v sobě nese určitá rizika, není zcela dotažený a nevyklučuje následnou traumatizaci obětí.

Profil absolventa modulového vzdělávacího kurzu MIŠ

1. **Je si vědom závažnosti problému a je motivován ke změně.**
Chápe nebezpečí, které vyplývá z neřešení šikanování.
2. Zná diferenciální diagnostickou a alternativní léčbu šikanování a umí s ní elementárně pracovat.
3. Je schopen odlišit šikanování od škádlení a příbuzných fenoménů.
Umí kvalifikovaně diagnostikovat šikanování a odborně posoudit, zda jde o počáteční stádia (1., 2., 3.) nebo zda jde již o stádia pokročilá (4., 5.).
4. Dokáže diagnostikovat běžnou nebo naopak neobvyklou formu šikany.
5. Zvládne překonat specifické překážky v diagnostice a léčbě psychické šikany.
6. Umí provázat speciální teorii s konkrétním metodickým postupem pomoci.
7. **Je odborně připraven řešit situace, které zvládne škola vlastními silami.**
8. Prakticky zvládne postup první pomoci při počátečních stádiích.
9. Prakticky zvládne vytvořit a realizovat „rámcový“ třídní program pro řešení zárodečných stádií šikanování.
10. **Je odborně připraven vytvořit scénáře v případě, kdy potřebuje škola odbornou pomoc zvenčí.**
11. **Umí vypracovat krizové scénáře pro případ**
  - odhalení pokročilé šikany,
  - projevu neobvyklé formy šikany,
  - výbuchu skupinového násilí (tzv. lynčování).
12. Odborně zvládne některé metody intervize (případová skupina apod.)
13. Dokáže rozpoznat odbornou a bezpečnou metodu od metody neodborné, nedotažené a rizikové (především v oblasti první pomoci a při počátečních stádiích šikanování).
14. Rozumí podstatě Programu minimalizace šikany na školách a je odborně připraven zavést jej (za pomoci konzultanta) do praxe.
Má předpoklady pro vytváření vlastního programu podle rámcové struktury.
15. Umí posoudit předpoklady, které dovolují škole vybudovat bezpečnou ochranu dětí před šikanováním.
16. Odhadne, zda se jedná o naplnění skutkové podstaty trestného činu.
17. Orientuje se v základních otázkách právní problematiky šikanování (rozpozná, kdy zavolat policii, a kdy ne).

Školení lektorů a lektorský tým MIŠ

Epidemický výskyt šikany na školách si vyžaduje nepoměrně vyšší počet odborníků, než jaký mají stávající servisní pracoviště k dispozici.

Jedním z cílů projektu Minimalizace šikany bylo vyškolit skupinu lektorů, kteří budou schopni dále vzdělávat pedagogy a současně pomáhat školám při tvorbě jejich vlastního speciálního programu proti šikanování a při zavádění tohoto programu do praxe.

Lektoři prodělali 6 intenzivních vzdělávacích modulů zaměřených na:

- sledování a analýzu videozáznamů
- nácvik jednotlivých technik a jejich prožití na vlastní kůži
- řízené rozhovory a následné diskuse na dané téma
- aktivní podíl na vývoji jednotlivých částí projektu

V současné době tvoří lektorský tým 12 certifikovaných lektorů.

Mgr. Helena Adamusová

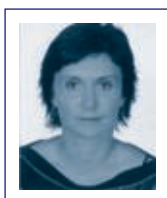
Absolventka Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (pedagogika a sociální práce). Pracuje jako okresní metodik prevence sociálně nežádoucích jevů.

Mgr. Markéta Bajerová

Absolventka Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích (učitelství pro 1. stupeň) a Univerzity Palackého v Olomouci (speciální pedagogika – etopedie). Pracuje jako vedoucí střediska výchovné péče, tč. na mateřské dovolené.

Mgr. David Čáp

Absolvent Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy (speciální pedagogika – etopedie), v současné době končí studium psychologie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Pracuje jako vedoucí ambulantského oddělení střediska výchovné péče.

Mgr. Jarmila Červenková

Absolventka Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (speciální pedagogika – etopedie, pedagogická způsobilost pro střední školy, pedagogika – sociální péče). Pracuje jako sociální pracovnice a speciální pedagog střediska výchovné péče.

PhDr. Petr Hrouzek, Ph.D.

Absolvent Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně (speciální pedagogika) a Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích (psychologie – arteterapie). Je vedoucí Programu následné péče, CPPT o.p.s. v Plzni.

Miroslav Gažák

Studuje Pedagogickou fakultu Západočeské univerzity v Plzni (učitelství pro střední školy). Pracuje jako vychovatel ve středisku výchovné péče a učitel hudby.

Mgr. Renata Ježková

Absolventka Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně (speciální pedagogika). Pracuje jako speciální pedagog střediska výchovné péče.

Mgr. Jiří Malěš

Absolvent Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (obor speciální pedagogika). Pracuje jako etoped v Dětském diagnostickém ústavu v Hradci Králové.

PhDr. Zdeňka Marková

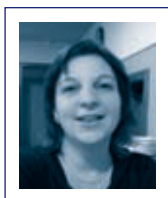
Absolventka Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (psychologie) a Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci (pedagogická způsobilost pro střední školy). Pracuje jako vedoucí a psycholog střediska výchovné péče.

Mgr. Milena Mikulková

Absolventka Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně (sociální pedagogika a poradenství) a Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity (sociální pedagogika). Pracuje jako lektor a odborný poradce v oblasti sociálně pedagogického poradenství a služeb.

Mgr. Karel Opravil

Absolvent Univerzity Palackého v Olomouci (speciální pedagogika – etopedie).
Pracuje jako vedoucí a etoped ve středisku výchovné péče.

Mgr. Renata Vordová

Absolventka Divadelní fakulty AMU Praha (organizace a řízení divadel, rozhlasu a televize). Samostatně podniká jako certifikovaná lektorka a konzultantka. Absolventka psychoterapeutického výcviku SUR. Certifikovaná lektorka projektu „Dokážu to?“.

Jak hodnotili lektory účastníci projektu MŠ

- Seminář splnil účel, protože jej vedou profesionálové.
- Seminář splnil mé očekávání díky lektorkám, které staví na kauzistikách a příkladech z praxe.
- Oceňuji práci lektorů, jejich schopnost vést kolektiv a odborné znalosti.
- Lektori byli skvělí a svým přístupem dokázali zapojit do všech aktivit celý tým. Nechávali prostor na vlastní pohledy. Řešily se zde opravdu věci z praxe a mělo to hlavu a patu. Děkuji!
- Oceňuji citlivý, podněcující přístup lektorů.
- Oceňuji sebranost lektorek, jejich vystupování.
- Lektori byli skvělí. Udělali z neznámých lidí bezva partu.
- Oceňuji práci lektorek, jejich lidský rozměr.
- Oceňuji vzájemné obohacování zkušenostmi, nápady, pocit bezpečí, milou atmosféru, milé vedení lektorů.
- Oceňuji snahu lektorek předat nám toho co nejvíc v pohodě a s úsměvem.
- Seminář se mi líbil, přístup lektorů úžasný. Dobré nápady, zvolené hry, příklady k tématům.
- Oceňuji nasazení lektorek, dobrou přípravu a promyšlenost programu.
- Oceňuji, že jsme nebyli do ničeho nuceni.
- Chválím je!

Z autoevaluačních dotazníků účastníků projektu

**Vzdělávací cyklus
byl velmi náročný.**

Účastníci museli vstřebat značné množství nových informací, a to často po náročném pracovním týdnu.

Museli se vypořádávat s tématy, která jsou často i pro pouhého posluchače velmi bolestivá či zneklidňující.

Museli si ve většině případů přiznat, že jejich stávající znalosti jsou nedostatečné, a leckdy museli přehodnotit své dosavadní postoje.

Museli si stanovit vlastní pravidla a dodržovat je.

Museli se otevřít před lidmi, které neznali.

Museli formulovat své názory a vyjadřovat své pocity, i když na to mnozí nebyli zvyklí.

Museli si přiznat své obavy a strach ze selhání.

O to víc oceňovali přístup lektorů, kteří se jim snažili na složité cestě k poznání všemožně pomáhat a podporovat je.

Praktická část vzdělávání

Přednášky doplňovala práce s výzkumnými daty o výskytu šikanování, zážitkové aktivity, modelové situace, nácvik scénářů, případové skupiny a praktické příklady zaměřené na tyto oblasti:

- motivování pedagogů k boji proti šikanování
- metody k orientaci v obecné teorii násilí a šikanování
- metody vedoucí k porozumění speciální teorie šikanování (trojrozměrný model šikanování, zakrývající a protiúzdavný systém, typologie iniciátorů šikanování atd.)
- prostředky k pochopení metodiky základních a speciálních metod
- praktické zvládnání intervenčních technik

Důležitou složkou bylo navázání důvěry a dobrých vztahů mezi účastníky vzdělávání, demokratické rozhodování, týmová práce, vzájemná výměna zkušeností i poskytování zpětných vazeb, protože jen ten, kdo sám tyto disciplíny zvládá, je může převést i do života své třídy.

Učitelský tým ZŠ Strážnice s lektory a garantem projektu Dr. M. Kolářem.

Co přinesl projekt pedagogům – co poznali a pochopili

- Šikana je opravdu problém školství.
- Šikana je kolem mě všude, ale já jsem to zjistila až tady.
- Dozvěděli jsme se, co je šikana – rozdíly, stupně, její odhalování.
- I malé problémy mezi dětmi mohou vyústit ve velkou katastrofu.
- Někdy člověk přejde nadávku, a přitom už by měl být dávno ve střehu.
- Vše má svůj původ, znaky... a pokud se nezasáhne a neodhalí včas, narůstá to ve spirálách.
- Mezi šikanou a šikádlením je tenká hranice.
- Ostrakismus nemá nic společného s Ostravou ani se strakou.
- Musím pozorně sledovat konflikty už u malých dětí a řešit je.
- Uvědomila jsem si, že chyba bývá často u mně. Nevím, jak řešit. Používám zažité věty a nechám se zblbnout agresorem.
- Musím myslet na trojrozměrný pohled.
- Je důležité naslouchat a mluvit o problémech.
- Hry na poznání sama sebe a ostatních jsou důležité pro navození důvěry, která je při řešení šikany tak důležitá.
- Problémy jsou všude, ale nesmí se před nimi zavírat oči.
- Zkušenosti ostatních mě více obohacují než příklady v knihách.
- Změnila jsem názor na práci s kolektivem.
- Jde o děti, o moji práci a o to, aby nám bylo všem dobře.
- Pro prevenci je důležité intenzivně pracovat s třídou a vytvářet bezpečné prostředí.
- Už se těším, jak si pohrajeme ve třídě a vylepšíme klima.
- Bez vzájemné spolupráce, komunikace a naslouchání nic nepůjde.
- Každá informace a názor kohokoliv z nás, resp. mě posunuje o kus dál.
- Je potřeba se stále vzdělávat.
- Poznali jsme nové aktivity a metody práce.
- Odnáším si desatero opatření k prevenci a řešení šikany.
- Už si nemyslím, že konflikty mají jednoduché řešení.
- I učitel může často nevědomky a nechtíc přispět k rozšíření šikany.
- Výchova je důležitější než učivo.
- Být dobrým učitelem je šílená dřina.
- Důležitá je důslednost, důslednost a důslednost.
- Bezpečná škola je pro nás to nejdůležitější.
- Všechno jde, když se chce.

Z autoevaluačních dotazníků účastníků projektu

Zhodnocení projektu členkou lektorského týmu

Po velkých slovech přišly činy

O šikaně se mluví roky. V oblasti školního poradenství se pohybují cca 12 let a vždy jsem slyšela, že je to vážné a že je potřeba něco udělat dřív, než nás to přeroste. Jsem ráda, že velké téma dostalo konkrétní podobu v projektu MIŠ.

Vím, že nic nevím

Přestože jsem do projektu jako lektor vstupovala s jistou dávkou „profesní jistoty“, čím hlouběji jsme se tématem zabývali, tím víc rostlo moje „profesní chvění“. Setkání s dalšími kolegy lektory mne osobně nesmírně obohatilo v tom, že je nezbytné mít jasno v záměru i v prioritách. Do práce s lidmi vtiskne nutně každý sám sebe. Přestože by možná v určitých chvílích jistá uniformita krátkodobě prospěla k větší soudržnosti týmu, dokázali jsme zůstat sami sebou.

Přes průšvihy ke hvězdám

Dokud budeme všichni čekat na to, až si budeme jisti, že na šikanu máme „patent“ a víme jak na to, pak je docela možné, že s konkrétními kroky nikdy nezačneme, protože každé učení začíná rizikem, že šlápnu vedle. Proto jsem ve vzdělávání pedagogů v rámci projektu MIŠ považovala za prioritu ocenit – povzbudit – dodat odvalu – otevřít oči – naučit vidět – naučit vnímat – nebýt lhostejný – jednat. Tento algoritmus má svoji „akceleraci“ a bude velmi dobrým výsledkem našeho lektorského snažení, pokud se těch několik set učitelů, se kterými jsme se systematicky setkávali, stane „vnímavými a vidoucími“. Sama pro sebe jsem si musela rozhodnout, co umím a co chci předat, co chci umět a potřebuji se naučit, co neumím, ale vím, na koho se obrátit. V určitém slova smyslu mne to zklidnilo a dodalo odvahy pokračovat.

Jsmo na jedné lodi

V celém projektu jsem sledovala velkou snahu o setřetí hranic mezi účastníky a lektory. Pravdou je, že učitelé jsou v každodenním kontaktu s žáky v situacích, které pro většinu z nás nejsou standardní. Přece jen na školu přicházíme v roli externích poradců, expertů, hostů a s poněkud odlišným záměrem, než jaký má většina učitelů.

My konzultanti jdeme často řešit pouze nějakou výseč života školy, zatímco učitelé musí vše řešit za pochodu. Proto by nám lektorům prospělo „chodit v mokasínech učitele“ aspoň měsíc, aby naše náměty a rady měly reálnou podobu aplikovatelnou do běžného života školy. Povzbudilo mě, že jsme hledali „užitnou hodnotu“ vzájemných sdělení.

Já a ty = my

Lektorování a zavádění programu ve školách bylo pro mne osobně jednou z nejnáročnějších „stáží“, které jsem kdy v této problematice absolvovala. Jak „lehké“ je předat, ale jak těžké, někdy až nemožné, je motivovat a přimět okolí ke sdílení odhodlání či nadšení. Jak snadné je „pohřbít“ novoty jenom proto, že chybí podpora ze strany kolegů. A dalším rozměrem v této oblasti je pro mne spolupráce subjektů, které se v této oblasti pohybují. Akceschopnost a „zatočení se šikanou“ bylo, je a bude závislé na tom, jak kdo přijme a zvládne svoji roli v řetězci kompetencí, které spolu vzájemně souvisí a na nichž je závislý výsledek. Proto já a ty = my. Proto „já bez tebe“ a „ty beze mne“ nefunguje ani na úrovni jednotlivců, ani na úrovni institucí. Tento fakt mě vyprovokoval k aktivitě na úrovni spolupráce subjektů v rámci regionu, kde pracuji. Byla bych ráda, kdybych mohla přispět svým dílem k „minimalizaci šikan“ v našem regionu.

MIŠ nebo MYŠ?

Možná obojí nahání strach, protože čím více víme, že je, tím více ji chceme „uchopit“. Proto jako profesionál sleduji linii práce s rodiči, s rodinami, aby svým přístupem a výchovou přispěli ke zdravému osobnostnímu a zejména sociálnímu vývoji svých dětí. Práce s učiteli je další linií, ve které se v rámci své profese snažím přenést poznatky a podpořit dovednosti učitelů v práci se skupinou, se třídou.

MIŠ dnes a zítra

Chci se dále učit, protože vím, že mám co.

Chci přispět k rozšíření MIŠi do dalších škol, protože poznání, odvaha a činy v mnoha školách chybí.

Chci hledat, zkoumat a hodnotit, co je v projektu MIŠ to stěžejní a co je nutné předat dál, a co je navíc a je to pouze námět pro obohacení.

Mgr. Milena Mikulková

Zavádění vlastních speciálních programů proti šikanování

Školní týmy začaly v září 2006 pod vedením odborných konzultantů s tvorbou vlastních speciálních programů proti šikanování a s jejich zaváděním do života školy.

Každý tým vycházel z konkrétní situace a z konkrétních podmínek vlastní školy a hledal vlastní způsob, vlastní mechanismy, jakými bude se šikanou pracovat.

Programy zahrnují např.:

- Prevenci
(lepší komunikace se žáky i s rodiči, zvýšení vnímavosti vůči změnám v žákovských kolektivech a vůči signálům šikany apod.)
- Konkrétní kroky, které je třeba udělat, když dojde k odhalení šikany
- Změny způsobu výuky
(zahrnutí témat šikany, osobnostní a sociální výchovy, komunikace apod. do výuky)

Významnou roli sehrála v tomto období i setkávání ředitelů škol, vzájemná výměna zkušeností a pravidelná práce odborného konzultanta na škole.

Ukázka konkrétního školního programu proti šikanování*

... Vnímáme šikanu jako jev, který doprovází společnou výchovně vzdělávací činnost. Nechceme před ním zavírat oči a tvrdit, že u nás není. Naopak, chceme být připraveni vytvářet takové prostředí, ve kterém se šikaně nedaří a ovládat takové metody, přístupy a techniky, abychom všechny podoby rozvíjející se šikany dokázali včas objevit a minimalizovat.

Organizace a řízení školy

Otázka prevence šikany a její minimalizace úzce souvisí s dobrou komunikační jednotlivých pracovníků školy. Organizace chodu školy musí umožňovat častou a pružnou komunikaci o problémových jevech.

Komunikace

1. Pravidelně – na středeční poradě je jedním z bodů otázka šikany (čeho si kdo všimnul za uplynulý týden, na koho je potřeba dávat pozor).
2. Průběžně – kdokoliv z pracovníků, který si všimne příznaků nezdravých vztahů a nevhodného chování k některému z žáků, neprodleně to sdělí třídnímu učiteli (případně i vychovateli) a vedení školy. Následuje zosťrené sledování vytipovaných žáků a komunikace o jejich projevech.
3. Dotahování – po vyřešení případu shrnout postupy a výsledek řešení – poučení pro celý sbor.

Složení užšího realizačního týmu

Třídní učitel, preventista sociálně patologických jevů, výchovná poradkyně, vedení školy, vychovatelka (v případě, že žák je ve školní družině).

Vytipování rizikových míst, jejich průběžné sledování a přijetí opatření ke snížení rizik

WC, chodba ve školní jídelně, chodby „za rohem“, školní bufet, zavřené dveře tříd během přestávky, hřiště, školní dvůr, šatny v tělocvičně.

*Vychází ze 13 komponent Speciálního programu proti šikanování M. Koláře.

Vzdělávání pedagogických pracovníků a budování týmu

a) Účast na vzdělávacích akcích a seminářích

12 členů pedagogického sboru je zapojeno do projektu MIŠ.

Učitelé se průběžně zúčastňují dalších akcí a projektů (Respektovat a být respektován, Kritické myšlení, PAU atd.).

Informace z jednotlivých seminářů jsou zprostředkovány ostatním pracovníkům včetně poskytnutí studijních materiálů, sumarizace nových námětů a poznatků (vytvoření materiálů pro učitelskou knihovnu).

Pracovníci školy znají důležitost prevence (vytváření bezpečného prostředí a rozvíjení zdravých vztahů mezi žáky) i postupy řešení při zjištění problémů.

Pracovníci školy vědí, jak vypadají příznaky nezdravých sociálních vztahů a vědí, jak mají vhodně reagovat na příznaky či projevy šikany. Znají 5 fází šikany. Vědí, které reakce jsou nevhodné a neefektivní a nepoužívají je.

Pracovníci školy si uvědomují důležitost zvládnutí efektivní komunikace, práce s pravidly, metody výběru atd. jako podmínek rozvoje bezpečného prostředí.

b) Budování týmu

Společné prožitkové akce pro celý sbor (DEEP, GO, Mikuláš, Den učitelů, závěr školního roku, víkendové setkání sboru a rodin).

Preventivně výchovná činnost žáků

S třídními kolektivy se pracuje na rozvoji pozitivních mezilidských vztahů. Za jejich rozvoj odpovídají především třídní učitelé, kteří dle možností a konkrétní situace ve třídách najdou odpovídající organizační formy (třídnické hodiny, hodina OSV v 6. třídách, síť kurzů, úvodní kurz na začátku školního roku – alespoň jeden den, vícedenní akce atd.).

Žáci vědí, co je a co není šikana a jak se zachovat, když se v jejich blízkosti objeví.

Spolupráce s rodiči

Škola se snaží systémově spolupracovat s rodiči těmito prostředky:

- Pořádání vzdělávacích seminářů pro rodiče (hlavně žáků 1. a 6. tříd)
- Vzájemné informování
  - ze strany školy v případě, že se šikana objeví
  - ze strany rodičů v případě, že zpozorují nějaký problém
- Spolupráce při řešení problémů
- Konzultační dny
- Dny otevřených dveří
- Klub rodičů a přátel školy, školská rada
- Zpravodaj pro rodiče
- Školičky pro předškoláky
- Zapojení rodičů do akcí školy

Školní poradenské služby

Poradenské služby na škole poskytují:

- Výchovní poradce
- Preventista sociálně patologických jevů

Ideální je, pokud na škole působí např. na poloviční úvazek i školní psycholog, speciální pedagog, příp. etopéd.

Spolupráce se specializovanými zařízeními

Škola může spolupracovat i s dalšími institucemi:

- Pedagogicko-psychologickou poradnou
- Dětským diagnostickým ústavem
- Organizacemi poskytujícími spolupráci např. v oblasti sociometrie apod.
- Zdravotnickým ústavem
- Odborem péče o dítě městského úřadu
- Odborem sociální prevence (rovněž městského úřadu?)
- Odděleními prevence kriminality městské policie a Policie ČR
- Linkou důvěry
- apod.

Prevence ve třídnických hodinách

Třídní učitelé se při třídnických hodinách zaměřují na činnosti rozvíjející pozitivní vztahy a provádějí zpětnou vazbu uplynulého období s rozbohem. Žáci jsou seznamováni s následujícími tématy a jsou u nich rozvíjeny tyto dovednosti:

- Co je a co není šikana.
- Co je a co není „bonzování“.
- Jakým způsobem se zastat oběti.
- Jak vhodným způsobem vyhledat pomoc dospělého.

Prevence ve výuce

Všichni učitelé vnímají důležitost vytváření bezpečného prostředí. Kromě práce ve svém předmětu se soustředí na rozvoj pozitivních vztahů. Umožňují rozvoj spolupráce i zpětnou vazbu.

Žáci by měli znát a umět pracovat v komunitním kruhu, při skupinové práci, vyjadřovat se slušně a otevřeně při zpětné vazbě atd.

Pracujeme s pravidly tříd a dynamikou třídního kolektivu.

Učitelé se snaží vyhnout technikám a metodám, které neúčelně vytvářejí či zvyšují napětí a následně vytvářejí potřebu uvolnit (vybíť si) negativní energii např.:

- veřejné vyhlášení výsledků písemných prací
- srovnávání jednotlivých žáků a tříd
- ironizování, zesměšňování
- nenaplněné hrozby, častý křik
- nehlášené písemné práce
- vytváření stresového prostředí při učení

Prevence ve školním životě mimo vyučování

Zde se jedná především o prevenci o přestávkách. Dozory musí se zvýšenou intenzitou sledovat riziková místa. V případě mimoškolní akce budeme spolupracovat s městským úřadem a městskou policií.

Konzultace – odborná pomoc školám

Čtyřměsíční odborná pomoc školám v rámci projektu Minimalizace šikany vycházela z konkrétních potřeb a požadavků jednotlivých škol.

Během spolupráce čekaly konzultanty zejména tyto úkoly:

- vyjasnění si rolí a dohodnutí pravidel spolupráce a způsobu komunikace
- zmapování situace na škole i dalších skutečností, které se váží ke škole:
  - velikost školy, počet žáků, jejich sociální a intelektuální složení
  - složení pedagogického sboru, jeho nastavení vůči šikaně
  - riziková místa ve škole i poblíž školy (příp. problém dojíždění)
  - směřování školy, priority jejího vedení, společné aktivity
- spolupráce na koncepci a harmonogramu zavádění MIŠ do školy
- spolupráce na vytvoření speciálního programu proti šikanování
- spolupráce na vytvoření krizového scénáře
- doškolení dalších pedagogů
- pozorování třídních kolektivů během vyučování i o přestávkách
- dotazníkové šetření, mapování vztahů ve třídách
- rozbor zjištěných skutečností, práce s problémovou třídou
- návrh opatření k posilování pozitivních vazeb mezi žáky
- návrh opatření, jak ošetřit riziková místa
- pomoc při navázání spolupráce se servisními organizacemi

Příklady konkrétní pomoci konzultantů:

- pomoc při hledání efektivní komunikace mezi vedením školy, třídními učiteli a „sborovnou“
- spolupráce na vytvoření modelových situací (těžký úraz a provalení šikany v pokročilém stádiu) s cílem prověřit navržený krizový scénář, případně odhalit jeho slabá místa
- proškolení pedagogů v diagnostice třídy (příklady jednoduchých sociometrických metod)
- pomoc při řešení situace, kdy se projevily konfliktní vztahy ve třídě
- pomoc při jednání s aktéry konfliktů ve třídách a jejich rodiči
- speciální příprava žáků 9. tříd na přechod z vesnické školy na střední školu do města a na internát (možná úskalí a ohrožení šikanou)

Součástí činnosti bylo poskytování konzultací podle aktuálních potřeb členům vedení školy, pedagogům, žákům i rodičům.

Základní postup ze skupiny scénářů první pomoci u počátečních stádií šikany podle Dr. M. Koláře

Tento postup patří do skupiny scénářů těch případů odhalení šikany, které zvládne škola sama vlastními silami, bez pomoci odborníka.

1. Odhad závažnosti (1. až 3. stádium)
Rozpoznání, zda nejde o neobvyklou formu šikanování (standardní forma)
2. Rozhovor s informátory a oběťmi
3. Nalezení vhodných svědků
4. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky
5. Ochrana oběti
6. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi
7. Výchovná komise
8. Rozhovor s rodiči oběti
9. Práce s celou třídou

Ukázka společného postupu při odhalení šikany v praxi na jedné ze škol

Ukázka zpracování základního postupu do konkrétní školní praxe:

1. Jakékoliv náznaky nevhodného sociálního chování bereme vážně.
2. Vedeme diskrétně rozhovor s obětí či s informátorem.
3. Zajistíme bezpečnost oběti.
4. Informujeme třídního učitele a kohokoliv z užšího realizačního týmu.
5. Najdeme si vhodné svědky, nikdy nevyšetřujeme veřejně. Informace získáváme diskrétně od seriózních svědků, popřípadě konfrontací jejich svědectví.
6. Svoláme užší realizační tým.
7. Provedeme rozhovor s agresory (zajistíme, aby se nemohli domluvit).
8. Nedopustíme konfrontaci oběti s útočníky.
9. Svoláme výchovnou komisi (poradu sboru).
10. Informujeme rodiče.
Neumožníme konfrontaci rodičů oběti a útočníka.
11. Pracujeme se třídou, kde k události došlo.

13 komponent speciálních programů proti šikanování

Každý speciální celoškolský program proti šikanování, má-li být úspěšný, musí v sobě zahrnovat 13 základních, navzájem provázaných komponent, které definoval Dr. M. Kolář v Českém školním programu proti šikanování.

1. Společné vzdělávání pedagogů a supervize odborníků „zvenčí“
2. Vytvoření užšího realizačního týmu v rámci školy
3. Zmapování skutečné situace ve škole a motivování učitelů ke změně
4. Společný postup pedagogů i rodičů při řešení případů šikanování
5. Prevence ve třídnických hodinách
6. Prevence ve výuce (občanská výchova, rodinná výchova...)
7. Prevence ve školním životě mimo výuku (celodenní, víkendové akce...)
8. Účinný ochranný režim (dozory, třídní pravidla, schránka důvěry...)
9. Spolupráce s rodiči
10. Školní poradenské služby
11. Spolupráce se specializovanými zařízeními
12. Dobré vztahy se školami v okolí
13. Průběžné vyhodnocování situace ve škole (evaluace)

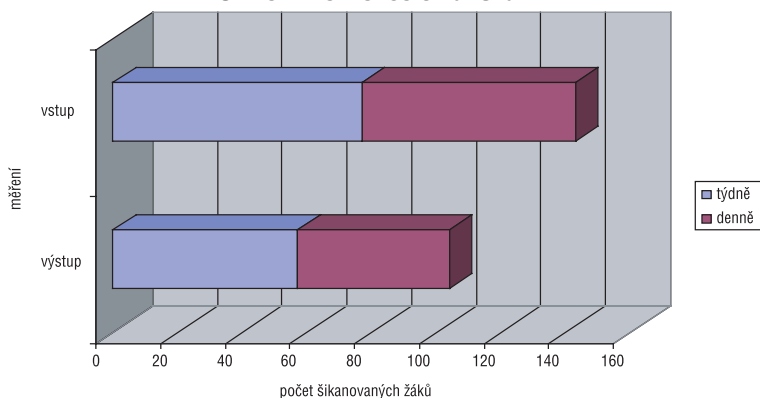
Do podoby puzzle převedla 13 komponent Mgr. Milena Mikulková

Výsledky závěrečného měření – podařilo se snížit šikanu?

Metodika měření

- používáme standardizovaný dotazník Dr. Michala Koláře, což dává možnost porovnání s předchozími celonárodními měřeními
  - všichni žáci II. stupně pilotních škol absolvovali dvě měření
    1. před zahájením vzdělávacího programu pro učitele
    2. po ukončení vzdělávacího programu a nejméně čtyřměsíční etapy zavádění Speciálního programu proti šikanování
  - výstupy měření jsou zpracovány do zprávy pro jednotlivé školy do úrovně tříd
  - měří se „kvantita i kvalita“ = množství šikanovaných i závažnost projevů šikany
  - měření používáme především jako důležitý evaluační nástroj pro projekt a zúčastněné školy
- Povaha projevů šikany se u psychických forem snížila o 29%, u fyzických o 40%.
  - **Počet šikanovaných dětí poklesl z původních 376 na 290, tj. po roce působení projektu bylo v pilotních školách šikanováno o 21% méně dětí.**

Snížení frekvence šikanování

„Velmi často“ je šikanováno **o 27% dětí méně** než při vstupním měření

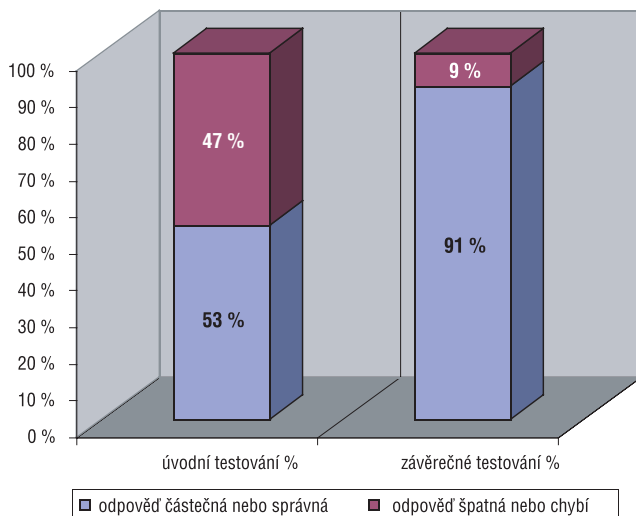
Výsledky měření u žáků prokázaly, že na většině škol došlo k výraznému snížení frekvence šikany. Program Minimalizace šikany splnil svůj hlavní cíl.

Účinnost vzdělávání pedagogů v rámci projektu Minimalizace šikany

Zjišťovali jsme připravenost učitelů správně zareagovat, pokud narazí na symptomy šikany.

Kdybyste měl/a podezření na šikanování, jaký postup byste zvolil/a?

První pomoc při řešení šikany	vstup %	výstup %	rozdíl
odpověď špatná	71 %	16 %	- 55 %
odpověď částečná	16 %	38 %	+ 22 %
odpověď správná	7 %	47 %	+ 40 %
chybí	6 %	0 %	- 6 %

Je zřejmé, že učitelé jsou nyní výrazně více připraveni a schopni sledovat dynamiku třídy, reagovat na situace a předcházet projevům šikany.

Další výsledky najdete na www.minimalizacesikany.cz (sekce školy).

Konference Minimalizace šikany – 21. listopadu 2007

Konference Minimalizace šikany byla slavnostním vyvrcholením celého projektu a dá se říci, že její výsledek předčil očekávání.

Místo konání

Reprezentativní prostory Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

Společenská záštita

PhDr. Walter Bartoš, předseda výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

Cíl konference

- Představit výsledky tříletého pilotního projektu odborné veřejnosti a médiím
- Vyvolat diskusi širokého spektra expertů, politiků a praktiků na téma systémového postupu proti školnímu šikanování

Program dopoledního bloku**• Školní šikana jako závažný a komplexní problém**

PhDr. Walter Bartoš, předseda výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR

• Strategie řešení a prevence šikanování z pohledu MŠMT

RNDr. Jindřich Kitzberger, náměstek ministra školství, mládeže a tělovýchovy pověřený vedením skupiny všeobecného, odborného a dalšího vzdělávání

PaedDr. Jiří Pilař, ředitel odboru speciálního vzdělávání a institucionální výchovy Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR

• Zkušenosti s prevencí šikanování na krajské úrovni

PhDr. Libor Lenčo, vedoucí odboru školství, mládeže a sportu na Krajském úřadě Moravskoslezského kraje

Pokračování dopoledního bloku

- **System prevence šikany na konkrétní škole**

„Projekt nám pomohl v situaci, se kterou jsme si nevěděli rady.“

Mgr. Eva Smolíková,
ředitelka ZŠ Chanovice,
účastnice projektu MIŠ

(na snímku s ředitelem
občanského sdružení Aisis
Mgr. Milanem Kotíkem)

- **Pilotní projekt Minimalizace šikany – cesta prevence šikany**

Mgr. Milan Kotík, výkonný ředitel Aisis, o.s.

Mgr. Jana Udatná, projektový manažer MIŠ (na snímku)

Součástí dopoledního bloku bylo promítání videoukázek se skutečnými dětskými příběhy.

Filmy byly doplněny komentáři několika poslankyň, naživo se pak k promítaným příběhům vyjadřovali i hosté konference.

Na snímku RNDr. Jitka Seitlová, zástupkyně ombudsmana (veřejného ochránce práv).

Poslankyně PaedDr. Jana Rybínová, členka Ústavně právního výboru a Výboru pro zdravotnictví, se vyjadřovala v diskusi k meziresortní spolupráci.

Poslankyně Ing. Michaela Šojdrová, místopředsedkyně Výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu a členka Ústavně právního výboru, se o problematiku šikany zajímá aktivně a dlouhodobě.

Program odpoledního bloku

Panelová diskuse byla zaměřena na představení role jednotlivých institucí, kterou zastávají v řešení a prevenci šikany na školách.

Ředitelka odboru rozvoje inspekční činnosti České školní inspekce RNDr. Hana Žufanová informovala o tom, že je rozpracována metodika sociálně patologických jevů. Po této konferenci do ní může vnést nové informace. Závěrem přislíbila, že bude kontaktovat některé poslance s cílem, aby se uvedená zjištění promítla i do vyhlášek a zákonů.

Republiková koordinátorka prevence kriminality mládeže Ministerstva vnitra ČR Mgr. Zuzana Pidrmanová, představila preventivní programy a další pomoc, kterou může MV ČR v oblasti prevence školám nabídnout.

Ředitel odboru speciálního vzdělávání a institucionální výchovy MŠMT PaedDr. Jiří Pilař (na snímku vlevo) patří mezi lidi, kteří vědí, jak je šikana zákeřná.

Mgr. Ivo Jupa (na snímku vpravo) celou konferenci bravurně moderoval.

Pokračování odpoledního bloku

Garant projektu – Dr. Michal Kolář, muž jehož celoživotní vize se naplnila: „Velké tabuizované téma šikany se podařilo otevřít a dělají se první krůčky k systémovému řešení. Teď je důležité nerozštěpit problém a poctivě odborně i morálně pokračovat ve vytváření ucelené ochrany dětí před traumatizací.“

Pracovnice Odboru sociálně právní ochrany dětí Ministerstva práce a sociálních věcí ČR Mgr. Kristýna Kotalová (na snímku vlevo) slíbila, že do právě vznikající metodiky zapracuje nové poznatky, které si z konference odnáší.

Ředitelka Institutu pedagogicko-psychologického poradenství PhDr. Jana Zapletalová (na snímku nahoře vpravo) slíbila dokončení analýzy mediálního pojetí šikánování i to, že bude trvat na zvýšení počtu školních psychologů. Svým slibem, že nebude ztrácet optimismus a naději, vyzvala nepřímou k témuž i ostatní účastníky konference.

Účastníci konference mohli být spokojeni. Kontakty byly navázány. Vzájemná shoda v tom, že šikánování na školách není možné dál přehlížet, je jednoznačná. MIŠ na pilotních školách funguje. Vznikající „Iniciativa proti šikaně“ dává šanci na jednotný a koordinovaný postup.

Výstava „Postavme se šikaně!“ v předsálí

Součástí konference byla výstava „Postavme se šikaně!“ Jejím cílem bylo přimět návštěvníky, aby se zamysleli nad tím, jaké následky zanechává šikana na svých obětech, a aby si uvědomili, že za své činy nebo naopak nečinnost jsou odpovědní především sami sobě, svému svědomí.

Filosofická část výstavy se zaměřovala na témata:

- Strach jako hlavní příčina i důsledek šikany
- Dopad šikany na fyzické i psychické zdraví i život oběti
- Osobní odpovědnost jedince a odpovědnost společnosti
- Jen ten, kdo je sebevědomý, může vybočit z řady
- Na cestu hrdiny se může vydat každý
- Stát na straně dobra je výsadou silných a odvážných
- Nechce-li člověk vláčet celý život křivdu, musí odpustit
- Osobní pravdivost a životní přesah dávají životu smysl
- Čím začít? Rozhodnout se!
- Pár otázek z očí do očí

Silný emotivní náboj měly panely, jejichž autory byli členové týmu „Pojďme spolu pomáhat“ (žáci a bývalí žáci ZŠ Vrchlického v Liberci), kteří se podíleli na návrhu instalace, výběru textů ze slohových prací žáků vyššího stupně a sami vytvářeli také některé výtvarné artefakty.

Témata emotivních panelů:

- Ztracené dětství
- Fyzický teror
- Psychická šikana
- Strach a úzkost
- Bohatí a chudí
- Mlčící většina
- Nejen oběť je obětí
- Nedej se tísnit!
- Co je skutečné bohatství

Výstavu finančně podpořil Liberecký kraj, ZŠ Vrchlického a občanské sdružení „alfa marketing“ z prostředků poskytnutých firmou FILINGER a.s.

Webové stránky Minimalizace šikany součástí WebArchivu

Webové stránky www.minimalizacesikany.cz byly Národní knihovnou ČR vybrány v rámci projektu WebArchiv jako kvalitní zdroj, který bude Národní knihovnou archivován, uchován do budoucna a stane se tak součástí českého kulturního dědictví. Záznam o stránkách bude zařazen do katalogu Národní knihovny a do České národní bibliografie.

ukázka připravovaného webu

Poradna na webových stránkách

V srpnu 2007 začala fungovat na webových stránkách projektu internetová poradna. Za pět měsíců jejího provozu dostalo odpověď 135 tazatelů, mnozí z nich komunikovali s odborníky z poradny opakovaně a konzultovali tak vývoj své situace.

Dotazy do poradny směřovali svědkové i oběti šikany, často rodiče šikanovaných dětí, ptali se i učitelé, jak řešit situaci v kolektivu dětí.

Dotazy v poradně jsou anonymní a identita tazatele je chráněná, na dotazy odpovídají odborníci, spolupracovníci projektu.

Poradna na webových stránkách je trvale v provozu.

Ocenění Fóra dárců za Výjimečný projekt

Telefónica O2 získala zvláštní cenu Fóra dárců za Výjimečný projekt Minimalizace šikany, který realizuje prostřednictvím své firemní nadace.

Fórum dárců dlouhodobě podporuje rozvoj filantropie v České republice. Členy Fóra dárců jsou významné nadace a nadační fondy a firemní dárci. Každoročně vyhláší žebříček TOP FIREMNÍ FILANTROP s cílem zjistit největší firemní dárci a ocenit ty, které dárcovství a společenskou odpovědnost považují za důležitou součást svých podnikatelských aktivit.

Cena zaměstnanců O2

Zaměstnanci společnosti Telefónica O2 ocenili prostřednictvím interního hlasování projekt Minimalizace šikany jako jeden z nejpřínosnějších projektů Nadace O2.

Podpůrné aktivity projektu

• Mediální kampaň a její ohlas ve společnosti

Jedním z cílů projektu bylo rozpoutat veřejnou diskuzi na téma šikany. Proto Nadace O2 zrealizovala v roce 2007 rozsáhlou mediální kampaň, jejímž cílem bylo upozornit širokou veřejnost na závažnost problému šikany a zároveň dětem a rodičům nabídnout odbornou pomoc.

Chceme, aby veřejnost pochopila, že šikana se v menší či větší míře vyskytuje na každé škole. Škola, která její výskyt přiznává a pracuje na řešení, patří mezi osvícené. Škola, která výskyt šikany popírá, naopak signalizuje nebezpečí.

Kampaň byla díky partnerům zrealizována zdarma.

• Minimalizace šikany a Linka bezpečí

linka bezpečí

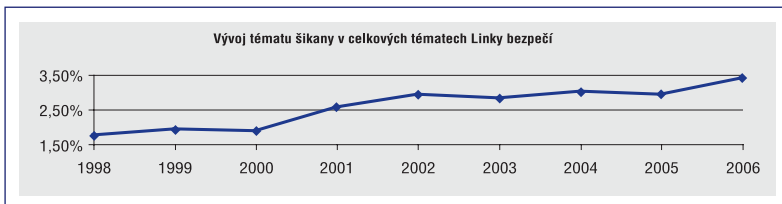

Nadace O2 je generálním partnerem sdružení Linka bezpečí, které provozuje jedinou celostátní bezplatnou linku na pomoc dětem v krizi. Konzultanti Linky bezpečí byli proškoleni lektory projektu MIŠ, aby dokázali účinně pomoci dětem, které na Linku bezpečí volají s problémem šikany. V mediální kampani byla dětem nabídnuta kromě internetové poradny také odborná pomoc Linky bezpečí.

Ohlasy mediální kampaně:

- Desetinásobné zvýšení návštěvnosti stránek www.minimalizacesikany.cz
- Zvýšení počtu hovorů na téma šikana na Lince bezpečí
- Zvýšená vytiženost internetové poradny

Častý výskyt šikany mezi dětmi potvrzují také statistiky Linky bezpečí. Od roku 1998 se téma šikany v hovorech Linky bezpečí zdvojnásobilo.

Nadace O₂

ŠIKANOVÁNÍ

**Straší tě šikana?
Ublížíje někdo tobě nebo tvému kamarádovi?**

Neboj se o tom mluvit.

Šikana není nevinná hra. Není potřeba hledat pomoc, pokud ti nebo tvému kamarádovi někdo ubližuje.
Setkáš-li se se šikanou, promluv si s někým, komu důvěřuješ, nebo volej na bezplatnou Linku bezpečí 800 155 555.

Ústřední motiv mediální kampaně nemohl nechat nikoho lhostejným...

Iniciativa proti šikaně

Proč vzniká INICIATIVA?

Důvodem vzniku INICIATIVY je alarmující výskyt šikany na školách. Z výzkumů vyplývá, že problém šikanování se týká plošně všech škol, přesto neexistuje jeho dlouhodobé a systémové řešení.

Jaký má INICIATIVA cíl?

Iniciativa proti šikaně je neformální seskupení zástupců organizací a institucí, které usilují o účinné a systematické omezování výskytu šikany na školách.

Cílem Iniciativy je prosazování nových nástrojů boje se školní šikanou, postupné zavádění ověřených postupů jak snižovat šikanu na školách a současně také prosazování potřebných legislativních změn. Dalším cílem je přispívat ke zvyšování obecného povědomí o problematice školního šikanování. Každý zástupce, který přistoupil k Iniciativě, si je vědom, že neexistuje škola bez příznaků šikany. Iniciativa proto aktivně podporuje, vyhledává a propaguje efektivní programy prevence vzniku a šíření šikany a tím předchází závažným projevům šikany na školách.

Na jakých principech INICIATIVA funguje?

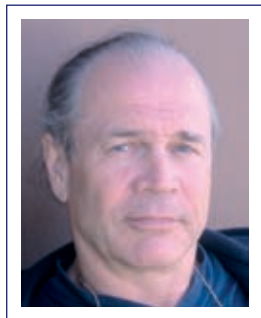
- INICIATIVA je vlivové seskupení klíčových osobností s rozhodovací pravomocí, kteří se ztotožňují s tím, že školní šikana je závažný problém a z titulu své funkce jsou schopni a chtějí přispět k jeho řešení
- INICIATIVA nemá žádný formální statut ani právní subjektivitu
- INICIATIVA se schází dle potřeby, cca 2x do roka

Návrh témat k jednání INICIATIVY vyplynul ze závěrů konference Minimalizace šikany.

Nad Iniciativou proti šikaně převzali záštitu pan Walter Bartoš, předseda výboru pro vědu, vzdělání, kulturu, mládež a tělovýchovu Poslanecké sněmovny parlamentu a pan Jindřich Kitzberger, náměstek ministra školství.

První pracovní jednání Iniciativy – duben 2008

V roce 1975, hned po ukončení fakulty, jsem se jako etoped setkal v „pastáku“ s opakovaným internátním lynčováním. Výbuchy násilí nebyly nahodilou epizodou, ale měly zákonitý vnitřní vývoj. Tento vhled mi umožnil proniknout do skrytého, neznámého světa všudypřítomného šikanování.

V následujících letech jsem odkryl, zkoumal a řešil stovky šikan v různých školních prostředích. Výsledkem byla původní speciální teorie, diferenciatní diagnostika a alternativní léčba.

Zpracována je zejména v knize Bolest šikanování, ale i v dalších publikacích a člancích.

Vyvrcholením mé tehdejší osamělé cesty – v roce 2003 – bylo ověření Českého školního programu proti šikanování. Dosažené výsledky tohoto dvouletého projektu Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR byly velmi povzbudivé a měly světové parametry. Čtyři měsíce po zavedení programu klesla celkově šikana ve zkoumané škole průměrně o 42,5 %. Ve třídách, kde pracovali členové užšího realizačního týmu, se snížil výskyt přímého i nepřímého šikanování o 50 až 75 %. V kontrolní škole, která měla podobné charakteristiky jako škola experimentální, ale žádný program zaměřený na šikanu v ní neprobíhal, zůstal výskyt šikanování nezměněn.

Kdyby tedy všechny základní a střední školy v ČR použily tento program podobným způsobem, jako byl použit na experimentální Zdravé škole, počet šikanovaných žáků by se v poměrně krátké době snížil o 250 tisíc.

Zůstávalo však otázkou, jak je možné tento program co nejlépe využít pro ochranu dětí před šikanováním ve větším měřítku.

Zásadním obratem v situaci byla iniciativa a finanční podpora Nadace O2 (dříve Nadace Eurotel). Díky ní byl nastartován tříletý projekt MIŠ – Minimalizace šikany, v jehož rámci byl program zaváděn na 17 pilotních školách.

Tento projekt byl ukončen. Jako odborný garant musím říci, že to byl velice náročný úkol. Někteří z nás si museli sáhnout na dno svých sil. Nicméně základní cíle se podařilo splnit. Byly vyzískány první cenné zkušenosti se systémovým zaváděním programu na větším počtu škol.

Michal Kolář

Co dodat? Slovo na závěr a vlastně i na začátek...

Mnoho moudrých vět i zajímavých faktů je na stránkách, kterými jste právě listovali. Myslím, že to, co je právě teď na řadě je poděkování.

Velký dík patří všem ředitelům pilotních škol, kteří šli do projektu v době, kdy říct nahlas „věnujeme se šikaně“ pro mnohé znamená dostat nálepku „to je ta škola se šikanou“ a riskovat odliv žáků. Milé paní ředitelky a páni ředitelé, děkuji Vám, že jste měli odvahu být první.

Milé paní učitelky a páni učitelé z pilotních škol, i Vám děkuji za to, že jste na několik víkendů vyměnili své rodiny za lektory a semináře. Přijeli jste v pátek rovnou ze školy a ze semináře jste se vraceli v neděli večer. Je to náročné a není to samozřejmé. Navíc byl program intenzivní a často i emocionálně náročný. Děkuji, že jste do toho šli a vydrželi.

Velký obdiv patří Nadaci O2, paní Jitce Volkové a Ivaně Šatrové za citlivost vůči společnosti a tématu zakrývanému, nepopulárnímu, kterému se rozhodly věnovat. Za rozhodnost, se kterou více než tři roky vynakládají mnoho energie pro úspěch Minimalizace šikany. Děkuji Vám za všechny učitele, kteří už ví, za všechny děti, které už se nebojí jít do školy.

Kus práce je za námi, to je fakt. Ovšem každý, kdo nahlédl do hloubky, pod povrch čehokoliv ví, že najednou zjistí co všechno ještě neví, jaké další nepoznané oblasti a otázky bez odpovědí se před ním objevily. Jsme na tom stejně. Všem je nám jasné, že ten větší kus práce je právě před námi.

A tak přeji nám všem sílu, odvahu a víru v to, že dokážeme pro děti vytvořit bezpečnou školu.

P.S.:

Sama za sebe děkuji – snad Osudu – že můžu dělat práci, které věřím, ve které vidím hluboký smysl, a která mě baví. Tak tedy – díky.

Mgr. Jana Udatná, projektová manažerka MIŠ

O Nadaci O2

Nadace O2 je firemní nadace společnosti Telefónica O2 Czech Republic, a.s. Dlouhodobým promyšleným a systematickým dárcovstvím zdůrazňuje vstřícný postoj k našemu okolí a přijímání spoluzodpovědnosti za stav a vývoj společnosti. V roce 2004 obdržela za systematické a promyšlené dárcovství prestižní ocenění VIA BONA.

Hlavním posláním Nadace O2 je podpora projektů, které přispívají ke zlepšování duševního i tělesného rozvoje dětí a mládeže.

Dále chceme přispívat k rozvoji a ochraně prostředí a komunit, ve kterých žijeme. Prostřednictvím technologií, služeb a duševního vlastnictví společnosti Telefónica O2 Czech Republic podporuje také projekty ze sociální oblasti s cílem vyrovnávat šance u dalších znevýhodněných skupin a jednotlivců.

O Aisisu

Aisis je občanské sdružení, jehož posláním je tvorba a realizace obecně prospěšných a vzdělávacích programů, které lidem umožňují rozvíjet klíčové životní dovednosti, napomáhají k rovným příležitostem a podporují trvalý rozvoj organizací.

Věříme ve spolupráci!

Věříme, že spolupráce neziskového, státního a firemního sektoru přináší trvalý užitek a našim programům kvalitu a přidanou hodnotu. Jsme spolehlivým partnerem školám, neziskovkám i firmám a umíme je vzájemně propojovat.

Kontakty:

Aisis o.s.
Gorkého 499, 272 01 Kladno
tel./fax: +420 312 245 818
e-mail: aisis@aisis.cz
www.aisis.cz

Jana Udatná
manažerka projektu Minimalizace školy
e-mail: jana.udatna@aisis.cz
tel.: +420 737 984 824

www.minimalizacesikany.cz

Nadace O2
Za Brumlovkou 266/2
140 22 Praha 4 - Michle

Ivana Šatrová
vedoucí projektů Nadace O2
tel.: +420 271 481 173
e-mail: ivana.satrova@o2.com

Jitka Volková
ředitelka Nadace O2
e-mail: jitka.volkova@o2.com

www.nadaceo2.cz

Poznámky:

Obsah :

Úvodní slova	02 – 05
Projekt Minimalizace šikany – úvodní informace	06 – 09
O šikaně obecně	10 – 23
Aktivity projektu	24 – 47
Úspěchy projektu	48 – 49
Konference	50 – 57
Další úspěchy projektu	58 – 61
Iniciativa proti šikaně	62
Slovo závěrem	63 - 64

Minimalizace šikany

shrnutí pilotního projektu

2005 - 2007

informační a propagační brožurka

Fota:

Archiv Aisis, Dája Spalková, Ester Kolářová

Kresby emocí:

žáci 9. třídy ZŠ Vrchlického, Liberec
odborné vedení Mgr. Jitka Doubová

Vydal: Aisis, občanské sdružení
Gorkého 499, 272 01 Kladno

1. vydání, 2008

Návrh a grafická úprava:

Dája Spalková a Jarda Švébiš
Počítačová sazba: reklamní ateliér Švébiš, Liberec

Tisk: Jiří Uhlíř – IRBIS

Aloisina výšina 556/56, 460 05 Liberec 5

2008

© aisis

Šikana se v menší či větší míře vyskytuje na každé škole. Škola, která její výskyt přiznává a pracuje na jejím řešení, patří mezi osvědčené! Naopak škola, která výskyt šikany popírá, signalizuje nebezpečí.